

Ks. Kacper Radzki*

REPREZENTACJE MIKROSTRUKTUR SPOŁECZNYCH
U NIEDOSTOSOWANYCH NIELETNICH
W SUBKULTURZE PRZESTĘPCZEJ.
Analiza z perspektywy teorii Serge'a Moscoviciego

REPRESENTATIONS OF SOCIAL MICROSTRUCTURES
AMONG DELINQUENT MINORS IN THE CRIMINAL SUBCULTURE.
An analysis from the perspective of Serge Moscovici's theory

Abstract: The article explores the issue of social representations of microstructure constructed by socially maladjusted youth involved in criminal subcultures. The study is grounded in Serge Moscovici's theory, particularly the mechanisms of anchoring and objectification. Conducted in a correctional facility, the research employed methodological triangulation: the Bogardus Social Distance Scale and semi-structured interviews. The results reveal a coherent representational system that organizes the social reality of the youth and legitimizes a subcultural order based on violence, loyalty, and resistance toward institutions. The article contributes to the sociology of marginalization and resocialization, offering practical guidelines for educational and value-based interventions.

Keywords: social maladjustment, criminal subculture, social representations, social microstructure, resocialization.

1. WPROWADZENIE I CEL BADAŃ

Problematyka niedostosowania społecznego młodzieży oraz jej związków z subkulturami przestępczymi stanowi od lat istotny przedmiot refleksji socjologicznej,

* Ks. Kacper Radzki – prezbiter archidiecezji wrocławskiej, doktor, adiunkt Katedry Pedagogiki Ogólnej Instytutu Filozofii Chrześcijańskiej i Nauk Społecznych Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; e-mail: kacper.radzki@pwt.wroc.pl.

pedagogicznej i psychologicznej¹. Młodzi ludzie wykluczeni z głównego nurtu społecznego, często poddani marginalizacji i instytucjonalnym formom kontroli, tworzą alternatywne systemy odniesienia, w których odnajdują poczucie przynależności, bezpieczeństwa i sensu. Subkultury przestępcze – w szczególności te obecne w placówkach resocjalizacyjnych – oferują nie tylko wzorce zachowań, ale także narzędzia interpretacji rzeczywistości, które znacząco różnią się od oficjalnych norm społecznych².

Niniejszy artykuł ma na celu analizę reprezentacji społecznych konstruowanych przez niedostosowanych społecznie nieletnich funkcjonujących w subkulturze przestępczej. Zastosowanie teorii reprezentacji społecznych Serge'a Moscovicia pozwala uchwycić, w jaki sposób młodzież buduje zbiorowe wyobrażenia dotyczące mikrostruktury społecznej, czyli relacji i ról występujących w najbliższym otoczeniu społecznym³. W centrum zainteresowania znajduje się proces konstruowania sensu i znaczenia w warunkach instytucjonalnego wykluczenia – jako forma radzenia sobie z rzeczywistością społeczną i opresją.

Praca opiera się na danych uzyskanych w badaniu przeprowadzonym w placówce resocjalizacyjnej, obejmującym triangulację dwóch podejść badawczych: analizy ilościowej (skala dystansu społecznego Bogardusa) oraz jakościowej (wywiady częściowo ustrukturyzowane). Szczególny nacisk położono na mechanizmy zakotwiczenia i obiektywfikacji, które pozwalają przekształcać niejasne i nieznanne zjawiska społeczne w obrazy zrozumiałe w obrębie danej subkultury⁴.

Celem opracowania jest nie tylko ukazanie treści reprezentacji społecznych funkcjonujących w subkulturze przestępczej, lecz także ich roli w procesie wychowawczym i resocjalizacyjnym. Rozpoznanie tych reprezentacji może stać się punktem wyjścia dla opracowania bardziej adekwatnych i skutecznych strategii wsparcia młodzieży z doświadczeniem instytucjonalizacji i marginalizacji społecznej⁵.

¹ Por. C. Czapów, *Psychologiczne podstawy resocjalizacji*, Warszawa 1980.

² Por. B. Fatyga, *Dzicy z naszej ulicy: Antropologia kultury młodzieżowej*, Warszawa 1999; S. Przybylski, *Podkultura więzienna: wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Gdańsk 2020.

³ Por. S. Moscovici, *Psychoanaliza, jej obraz i jej odbiorcy*, tłum. M. Kowalska, Poznań 2000; P. Zbróg, Z. Zbróg, *Reprezentacje społeczne w edukacji*, Kielce 2017.

⁴ Por. M. Krasuska-Betiuk, Z. Zbróg, *Reprezentacje społeczne w edukacji – istota i przykłady zastosowań* [w]: *Partnerstwo edukacyjne w kontekście dialogu i wartości*, red. D. Jankowska, M. Grzelak-Klus, Częstochowa 2017; P.L. Berger, T. Luckmann, *Społeczne tworzenie rzeczywistości: traktat z socjologii wiedzy*, tłum. J. Niżnik, Warszawa 2010.

⁵ Por. M. Muskała, *Współczesne koncepcje resocjalizacji nieletnich*, Łódź 2014; M. Chańko, *Po MOW-ie: Życie młodzieży po opuszczeniu placówki resocjalizacyjnej*, Kraków 2019.

2. TEORETYCZNE RAMY REPREZENTACJI SPOŁECZNYCH

Pojęcie reprezentacji społecznych, wywodzące się z prac Serge'a Moscovicio, stanowi jeden z kluczowych konstruktów umożliwiających analizę społecznego znaczenia, jakie jednostki i grupy przypisują zjawiskom, instytucjom czy relacjom społecznym. W swoim klasycznym opracowaniu *La psychanalyse, son image et son public* (2000) Moscovici wskazał, że reprezentacje społeczne są społecznymi formami wiedzy – zbiorowymi systemami znaczeń, które porządkują rzeczywistość i nadają jej sens w obrębie konkretnej grupy.

Zgodnie z ujęciem Moscovicio proces tworzenia reprezentacji społecznych opiera się na dwóch mechanizmach: zakotwiczeniu (*anchoring*) oraz obiektywizacji (*objectification*). Zakotwiczenie polega na włączeniu nowych, nieznanych zjawisk w istniejące ramy pojęciowe – jednostka osadza nieznane treści w znanym systemie znaczeń, nadając im tym samym sens i zrozumiałość. Obiektywizacja natomiast przekształca abstrakcyjne idee w konkretne obrazy, metafory i symbole, czyniąc je uchwytymi i komunikowalnymi wewnątrz grupy⁶.

W warunkach marginalizacji i wykluczenia społecznego reprezentacje społeczne pełnią dodatkowo funkcję legitymizacyjną i ochronną – pozwalają członkom grup wykluczonych konstruować alternatywne systemy znaczeń, które tłumaczą ich sytuację oraz uzasadniają ich zachowania⁷. Szczególnie widoczne jest to w kontekście subkultur przestępczych, gdzie dominujące w społeczeństwie normy i wartości są często odrzucane na rzecz tych, które zaspokajają potrzebę przynależności i tożsamości.

W kontekście socjologicznym koncepcja Moscovicio znajduje potwierdzenie w konstruktywizmie społecznym, zwłaszcza w ujęciu Petera Bergera i Thomasa Luckmanna⁸, którzy wskazują, że rzeczywistość społeczna jest konstruowana i utrzymywana poprzez interakcje, komunikację symboliczną i negocjowanie znaczeń. Reprezentacje społeczne są zatem nie tylko „zwierciadłem” świata, ale aktywnym narzędziem jego konstruowania.

Dopełnieniem tego podejścia są ujęcia refleksyjne, m.in. obecne w myśli Pierre'a Bourdieu i Loïca Wacquanta⁹, którzy akcentują zakorzenienie wiedzy i przekonań w habitusie – strukturze uwewnętrznionych schematów percepcji, działania i wartościowania. W tym sensie reprezentacje społeczne osób niedostosowanych społecznie nie tylko odzwierciedlają ich doświadczenia marginalizacji,

⁶ Por. M. Krasuska-Betiuk, Z. Zbróg, *Reprezentacje społeczne w edukacji*; S. Moscovici, *Psychoanaliza, jej obraz i jej odbiorcy*.

⁷ Por. B. Fatyga, *Dzicy z naszej ulicy*.

⁸ Por. P.L. Berger, T. Luckmann, *Społeczne tworzenie rzeczywistości*.

⁹ Por. P. Bourdieu, L. Wacquant, *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, tłum. K. Brzechczyn, Warszawa 2001.

ale także odgrywają rolę sprawczą – wpływają na sposób postrzegania instytucji, innych ludzi i samych siebie.

Badacze tacy jak Doise (1992), Short (1990), Cloward (1960), Downes i Rock (2016) zwracają uwagę, że w grupach żyjących na obrzeżach społeczeństwa reprezentacje społeczne stanowią narzędzie identyfikacji, obrony i oporu. Dla młodzieży z subkultur przestępczych stanowią one matrycę poznawczą, która organizuje świat w kategorii znajomych („swoich”) i obcych („instytucji”, „frajerów”, „cweli”), a także nadaje sens relacjom w mikrostrukturze społecznej – tej najbliższej przestrzeni społecznej codziennych interakcji.

Zarówno w literaturze zagranicznej (np. Venkatesh, Young), jak i krajowej (Zbróg, Fatyga), reprezentacje społeczne w subkulturach przestępczych analizowane są jako formy adaptacji do rzeczywistości społecznej, a zarazem narzędzia legitymizacji przemocy, hierarchii i ekskluzji.

W niniejszym opracowaniu teoria reprezentacji społecznych zostaje wykorzystana nie tylko jako narzędzie opisu, lecz także jako klucz do zrozumienia, jak osoby funkcjonujące w warunkach instytucjonalizacji konstruują sens własnej tożsamości, relacji i pozycji w świecie społecznym.

3. METODOLOGIA BADAŃ

Celem badań było ukazanie, jak niedostosowani społecznie nieletni funkcjonujący w subkulturze przestępczej konstruują reprezentacje społeczne mikrostruktury społecznej – czyli najbliższej siatki relacji, norm i ról obecnych w ich otoczeniu instytucjonalnym. Założenie to pociągało za sobą konieczność uchwycenia zarówno dyspozycji poznawczo-wartościujących, jak i konkretnych doświadczeń interpersonalnych obecnych w świadomości badanych. W związku z tym zdecydowano się na triangulacyjne podejście metodologiczne, łączące narzędzia ilościowe i jakościowe, umożliwiające zarówno zobiektywizowane pomiary, jak i pogłębioną eksplorację sensów konstruowanych w narracjach.

3.1. NARZĘDZIA BADAWCZE

W badaniu zastosowano dwa uzupełniające się narzędzia:

- Skala dystansu społecznego Bogardusa – w klasycznej, siedmiopunktowej wersji dostosowanej do specyfiki badanej grupy. Umożliwia ona zmierzenie stopnia akceptacji przedstawicieli określonych kategorii społecznych – w tym wypadku klas subkultury przestępczej (gitesów, frajerów, cweli), wychowawców, instytucji. Skala dostarcza danych ilościowych umożliwiających analizę poziomu

dystansu społecznego oraz jego korelacji z cechami osobowymi, czasem pobytu w placówce czy wcześniejszymi doświadczeniami¹⁰.

- Wywiad częściowo ustrukturyzowany – oparty na zestawie otwartych pytań, obejmujących m.in. definicje ról społecznych, ocenę norm, doświadczenia przemocy i wykluczenia, sposoby radzenia sobie z instytucjonalnymi oczekiwaniami oraz wizje relacji w grupie. Pozwolił on uzyskać pogłębiony obraz reprezentacji społecznych obecnych w wypowiedziach młodzieży, a także uchwycić mechanizmy zakotwiczenia i obiektywizacji¹¹.

3.2. DOBÓR PRÓBY I PRZEBIEG BADANIA

Badanie przeprowadzono w placówce resocjalizacyjnej dla chłopców w wieku 15-18 lat. Kryterium doboru próby było spełnianie warunku formalnego umieszczenia w ośrodku na podstawie decyzji sądu oraz posiadanie udokumentowanych cech niedostosowania społecznego, w tym funkcjonowania w strukturze subkultury przestępczej. Wszyscy uczestnicy (N = 48) wyrazili świadomą zgodę na udział w badaniu – uzyskaną również od opiekunów zgodnie z wymogami etycznymi.

Badania prowadzono w trybie indywidualnym, w oddzielnym pomieszczeniu zapewniającym prywatność i poczucie bezpieczeństwa. Wypełnienie skali Bogardusa poprzedzone było krótkim wprowadzeniem wyjaśniającym charakter pytań. Rozmowy wywiadowe trwały od 30 do 50 minut. Zarejestrowano je i następnie transkrybowano.

3.3. PROCEDURA ANALIZY DANYCH

Analiza została przeprowadzona trójetapowo:

- Analiza ilościowa objęła opracowanie wyników ze skali Bogardusa przy użyciu statystyki opisowej (średnie, odchylenia standardowe, rozkład odpowiedzi) oraz badanie zależności między zmiennymi (np. poziom dystansu społecznego a długość pobytu w placówce). Celem było sprawdzenie hipotez dotyczących wzorców dystansu wobec określonych grup oraz identyfikacja potencjalnych czynników wpływających na jego poziom¹².
- Analiza jakościowa wywiadów opierała się na metodzie analizy treści – z wykorzystaniem kategorii wywiedzionych zarówno z literatury przedmiotu, jak i pojawiających się indukcyjnie w wypowiedziach badanych. Główne obszary

¹⁰ Por. S. Przybylski, *Podkultura więzienna*; K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2008.

¹¹ Por. C. Trutkowski, *Reprezentacje społeczne jako narzędzie badań socjologicznych* [w:] *Wy-miary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Marody, Warszawa 2007.

¹² Por. K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*.

kodowania obejmowały: definicje grup (gites, frajerzy, wychowawcy, instytucje), obrazy struktur relacyjnych, wizje konfliktów i norm oraz oceny własnej pozycji w strukturze. Szczególną uwagę poświęcono metaforom, obrazom symbolicznym i typowym uzasadnieniom zachowań¹³.

- Analiza triangulacyjna pozwoliła zestawić dane ilościowe z jakościowymi – np. powiązać poziom dystansu wobec „frajerów” z narracjami o zdradzie i braku lojalności lub wyższą akceptację „gitesów” z obrazami braterstwa i przetrwania. Dzięki temu możliwe było zweryfikowanie hipotez oraz uchwycenie głębszych wzorców poznawczych i emocjonalnych.

3.4. ZASTOSOWANIE METODOLOGII DO BADANIA REPREZENTACJI SPOŁECZNYCH

Połączenie skali Bogardusa i wywiadu częściowo ustrukturyzowanego okazało się adekwatne do analizy reprezentacji społecznych w subkulturze przestępczej. Skala umożliwiła uchwycenie społecznego dystansu jako miary postawy, natomiast wywiad odsłonił procesy konstruowania znaczeń, tożsamości grupowej oraz legitymizowania przestępczych wzorców zachowań¹⁴.

Zastosowana metodologia pozwoliła nie tylko potwierdzić istnienie odrębnych reprezentacji społecznych charakterystycznych dla młodzieży z subkultur przestępczych, lecz także zrozumieć ich znaczenie funkcjonalne – jako mechanizmów adaptacyjnych wobec wykluczenia i opresji instytucjonalnej¹⁵. Analiza umożliwiła weryfikację hipotez oraz sformułowanie praktycznych wniosków dla działań resocjalizacyjnych.

4. WYNIKI I INTERPRETACJA

4.1. WPROWADZENIE

Zastosowanie podejścia mieszanego pozwoliło na uchwycenie zarówno strukturalnych wzorców dystansu społecznego, jak i symboliczno-kulturowych mechanizmów konstruowania rzeczywistości przez młodzież przebywającą w placówkach resocjalizacyjnych. W niniejszej części przedstawione zostaną najważniejsze wyniki analizy ilościowej i jakościowej, ze szczególnym uwzględnieniem reprezentacji

¹³ Por. J. Scott, *Sociology: The Key Concepts* (2nd ed.), Routledge 2022; D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych*, Warszawa 2023.

¹⁴ Por. P.L. Berger, T. Luckmann, *Społeczne tworzenie rzeczywistości*; S. Moscovici, *Psychoanaliza, jej obraz i jej odbiorcy*.

¹⁵ Por. M. Chańko, *Po MOW-ie*; P. Bourdieu, L. Wacquant, *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*.

społecznych konstruowanych w subkulturze przestępczej oraz ich związków z doświadczeniem wykluczenia.

4.2. ANALIZA ILOŚCIOWA – DYSTANS SPOŁECZNY I STRUKTURA POSTAW

Wyniki analizy danych pochodzących ze skali Bogardusa wykazały wyraźnie zróżnicowany poziom akceptacji i dystansu społecznego w zależności od typu grupy społecznej. Respondenci deklarowali:

- najwyższy poziom akceptacji wobec osób określanych mianem „gitesów” – czyli przedstawicieli najwyższej pozycji w hierarchii subkultury przestępczej, utożsamianych z lojalnością, honorem i zasadami „grypsery”,
- wyraźny dystans wobec „frajerów” – osób postrzeganych jako słabe, niełojalne lub współpracujące z instytucjami,
- radykalną nieakceptację i całkowite odrzucenie wobec grupy „cweli” – utożsamianych z pogwałceniem norm subkulturowych, zdradą lub domniemanym brakiem „godności”.

Dystans wobec instytucji takich jak wychowawcy, pedagodzy, sądy czy szkoła był wysoki, ale miał bardziej ambiwalentny charakter – często współistniał z niechęcią i podejrzliwością, lecz niekiedy także z deklarowaną gotowością do kontaktu warunkowego („jeśli mnie szanuje”, „jeśli nie fałszuje zasad”).

Analiza korelacyjna wykazała istotne związki między długością pobytu w placówce a poziomem dystansu wobec przedstawicieli instytucji – im dłuższy staż, tym silniejsze poczucie separacji i nieufności. Równocześnie dłuższy pobyt wzmacniał identyfikację z subkulturą – zwłaszcza wobec „gitesów” – oraz podtrzymywał negatywne reprezentacje wobec osób łamiących zasady grupowe.

4.3. ANALIZA JAKOŚCIOWA – REPREZENTACJE SPOŁECZNE MIKROSTRUKTURY

Wywiady częściowo ustrukturyzowane ujawniły bogaty repertuar reprezentacji społecznych, które pełniły w subkulturze funkcję organizującą codzienne życie wychowanków. Analiza treści pozwoliła wyodrębnić kilka głównych kategorii:

4.3.1. Podział mikrospołeczny (gites – frajerzy – cwele)

Mikrostruktura społeczna funkcjonująca w świadomości badanych opierała się na silnie zinternalizowanym systemie hierarchicznym. „Gites” był postrzegany jako „swój”, lojalny, doświadczony, przestrzegający kodeksu. „Frajer” stanowił figurę nieufną, zagrażającą grupie. „Cwel” – jako obiekt absolutnego odrzucenia – pełnił

funkcję negatywnego punktu odniesienia, służącego do wzmacniania granic tożsamości grupowej.

4.3.2. Reprezentacje instytucji

Wychowawcy, pedagodzy i inne osoby reprezentujące instytucje były najczęściej postrzegane jako „obcy”, „system”, „aktorzy przymusu”. Często pojawiała się metafora „dwóch światów”: „oni są po drugiej stronie”, „my jesteśmy za kratą – nie tylko fizycznie”. W wielu wypowiedziach przebiegała się dialektyka wrogości i oczekiwania – oczekiwano szacunku, ale nie ufano jego trwałości.

4.3.3. Obrazy przemocy i dominacji

Przemoc, zarówno fizyczna, jak i psychiczna, była reprezentowana nie jako patologia, lecz normalność i sposób organizacji życia. „Bez przemocy nie ma porządku” – brzmiała jedna z wypowiedzi. Przemoc pełniła funkcję sankcyjną, kontrolną i „pedagogiczną” w obrębie subkultury. Jej legitymizacja stanowiła element zakotwiczenia i obiektywizacji norm grupowych.

4.3.4. Obrazy lojalności i zdrady

Lojalność była najwyżej cenioną wartością, często przywoływaną jako „ostatnie, co masz” lub „test człowieka”. Zdrada – donosicielstwo, kontakt z wychowawcą, odstępstwo od „praw gry” – była podstawą do wykluczenia. Te reprezentacje organizowały postawy wobec rówieśników i instytucji.

4.4. INTERPRETACJA – ZAKOTWICZENIE, OBIEKTYFIKACJA I FUNKCJA ADAPTACYJNA

Analiza danych pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, że reprezentacje społeczne młodzieży z subkultur przestępczych spełniają funkcję adaptacyjną, normatywną i tożsamościową. Mechanizm zakotwiczenia widoczny był w osadzaniu nowych doświadczeń w znanych kategoriach (np. „nowy wychowawca” był od razu klasyfikowany jako „swój” albo „wróg”), zaś obiektywizacja manifestowała się w silnie zmetaforyzowanych obrazach: „świat za kratą”, „cwel to cień, nie człowiek”, „frajer nie gra do końca”.

Tak ukształtowany system reprezentacji pozwalał młodym ludziom nadać sens otaczającej rzeczywistości, chronić się przed lękiem i upokorzeniem oraz organizować relacje w świecie pozainstytucjonalnym. Stanowił on zarazem barierę

w resocjalizacji, gdyż utrwał opozycyjność wobec oficjalnych instytucji, wartości i autorytetów.

5. SPOŁECZNE ZNACZENIE REPREZENTACJI I WNIOSKI DLA PRAKTYKI WYCHOWAWCZEJ

Wyniki badania potwierdzają, że reprezentacje społeczne młodzieży niedostosowanej społecznie, funkcjonującej w subkulturze przestępczej, pełnią kluczową rolę w regulowaniu relacji społecznych, budowaniu tożsamości grupowej oraz legitymizowaniu przemocy, wykluczenia i oporu wobec instytucji. Ich znaczenie wykracza poza indywidualne doświadczenia – są one bowiem produktem zbiorowej komunikacji, mechanizmem osvajania świata oraz narzędziem symbolicznego przetrwania w warunkach marginalizacji.

Mechanizmy zakotwiczenia i obiektywizacji ujawniają się nie tylko w interpretacjach codziennych relacji, ale także w konstrukcjach norm, podziałów i emocji. Zakotwiczenie umożliwia szybkie osadzenie nowych sytuacji w istniejących kategoriach poznawczych: wychowawca to „wróg”, „gites” – „swój”, szkoła – „ściema”. Obiektywizacja natomiast ułatwia naturalizowanie przemocy, podporządkowania czy lojalności, które nie są postrzegane jako wybór moralny, lecz jako „prawa gry”. Tego typu reprezentacje, choć pełnią funkcję obronną, stabilizują subkulturowy porządek oparty na dominacji, selekcji i ekskluzji.

Z perspektywy wychowawczej i resocjalizacyjnej zjawisko to niesie poważne konsekwencje. Reprezentacje społeczne tworzą zamknięty system, który utrudnia przyswajanie alternatywnych wartości – takich jak odpowiedzialność, zaufanie, wspólnota, dialog. Trwała resocjalizacja nie jest możliwa bez zmiany dominujących reprezentacji, a więc bez zakwestionowania tych sposobów interpretacji rzeczywistości, które legitymizują przemoc i podtrzymują dystans wobec instytucji.

W tym kontekście ważne stają się nie tylko oddziaływania wychowawcze, ale również kształtowanie nowych ram interpretacyjnych – np. poprzez wzmacnianie narracji alternatywnych (opartych na godności, szacunku, empatii), promowanie relacji opartych na zaufaniu czy odwoływanie się do osobistych doświadczeń zmiany i nadziei.

Warto podkreślić, że odniesienie do nauki społecznej Kościoła może być tutaj szczególnie wartościowe. Koncepcje godności osoby ludzkiej, wychowania do wolności i odpowiedzialności, wspólnoty oraz solidarności mogą stanowić ramy wspierające budowanie nowych reprezentacji w świadomości młodzieży – szczególnie tam, gdzie wcześniejsze systemy znaczeń zostały zdeformowane przez doświadczenie przemocy i marginalizacji.

PODSUMOWANIE

Badanie potwierdza, że młodzież niedostosowana społecznie tworzy spójne, choć zamknięte systemy reprezentacji społecznych, które legitymizują opór wobec instytucji, przemoc oraz lojalność subkulturową. System ten stanowi zarówno formę ochrony przed wykluczeniem, jak i barierę dla zmiany. W procesie resocjalizacji kluczowe jest zatem nie tylko oddziaływanie behawioralne, ale przede wszystkim praca nad znaczeniami i narracjami, które konstytuują tożsamość i strukturę relacji społecznych wychowanka.

Reprezentacje społeczne – choć pozornie „oczywiste” i naturalne – są efektem uczenia się, doświadczeń i komunikacji. W ich przemianie potrzebne jest zintegrowane podejście: edukacyjne, wychowawcze, duchowe i kulturowe, które umożliwi młodemu człowiekowi reinterpretację własnej pozycji w świecie społecznym i otwarcie się na nowy porządek wartości.

BIBLIOGRAFIA

- Berger P.L., Luckmann T., *Społeczne tworzenie rzeczywistości: traktat z socjologii wiedzy*, tłum. J. Niżnik, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2010.
- Bourdieu P., Wacquant L., *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, tłum. K. Brzechczyn, Warszawa: Oficyna Naukowa 2001.
- Chańko M., *Po MOW-ie: Życie młodzieży po opuszczeniu placówki resocjalizacyjnej*, Kraków: Wydawnictwo Impuls 2019.
- Czapów C., *Psychologiczne podstawy resocjalizacji*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1980.
- Fatyga B., *Dzicy z naszej ulicy: Antropologia kultury młodzieżowej*, Warszawa: Oficyna Naukowa 1999.
- Krasuska-Betiuk M., Zbróg Z., *Reprezentacje społeczne w edukacji – istota i przykłady zastosowań [w]: Partnerstwo edukacyjne w kontekście dialogu i wartości*, red. D. Jankowska, M. Grzelak-Klus, Częstochowa: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Częstochowie 2017.
- Moscovici S., *Psychoanaliza, jej obraz i jej odbiorcy*, tłum. M. Kowalska, Poznań: Oficyna Wydawnicza Zysk i S-ka 2000.
- Muskała M., *Współczesne koncepcje resocjalizacji nieletnich*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2014.
- Przybylski S., *Podkultura więzienna: wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2020.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2008.
- Scott J., *Sociology: The Key Concepts* (2nd ed.), Routledge 2022.
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2023.
- Sztompka P., *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Kraków: Wydawnictwo Znak 2020.

Trutkowski C., *Reprezentacje społeczne jako narzędzie badań socjologicznych* [w:] *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Marody, Warszawa: Wydawnictwo Scholar 2007, s. 443-464.

Zbróg P., Zbróg Z., *Reprezentacje społeczne w edukacji*, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego 2017.

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę reprezentacji społecznych mikrostruktur tworzonych przez niedostosowaną społecznie młodzież żyjącą w subkulturze przestępczej. Punktem wyjścia jest teoria Serge'a Moscovicio, ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów zakotwiczenia i obiektywizacji. Badania zrealizowano w placówce resocjalizacyjnej, stosując triangulację metod: skalę dystansu społecznego Bogardusa oraz wywiady częściowo ustrukturyzowane. Wyniki ukazują istnienie silnie zinternalizowanych reprezentacji społecznych, które porządkują rzeczywistość wychowanków i wspierają subkulturowy porządek oparty na przemoc, lojalności i opozycji wobec instytucji. Artykuł wnosi wkład do socjologii marginalizacji i resocjalizacji, oferując również propozycje interwencji wychowawczej w duchu personalistycznym.

Słowa kluczowe: niedostosowanie społeczne, subkultura przestępcza, reprezentacje społeczne, mikrostruktura społeczna, resocjalizacja.